

МЕЖДУНАРОДНА СЛЕДСТВЕНА/СЪДЕБНА ПОРЪЧКА

Проф. д-р Антон Гургинов¹

1. Обща характеристика на следствена/съдебна поръчка

1.1. Международната следствена/съдебна/ поръчка (англ.: letter rogatory) е молба на една държава или международен съд до друга държава или международен съд за провеждане на едно или повече следствени действия и получаване на събраните чрез тях доказателства. Доказателствата, получени в изпълнение на тази поръчка, имат същата юридическа стойност като доказателствата, прехвърлени чрез трансфер на наказателно производство от друга държава. Във всички случаи следствената/съдебната поръчка се прави за нуждите на определено наказателно производство в молещата държава – досъдебно или съдебно, в допълнение към предварителното разследване или съответно съдебното следствие по делото. Към кой момент обслужваното от поръчката наказателно производство трябва да бъде висящо – на нейното изпращане или на приемането ѝ, зависи от правото на молещата държава.

Поръчката не може да служи на други цели и в частност – за намеса и „помощ“ в гражданскоправни спорове, като предрешава изходът им по един или друг начин. Затова, когато молещата държава получи в изпълнение на своята следствена/съдебна поръчка някакъв оригинален документ или друг предмет, тя трябва, зачитайки вещните права, включително владението, върху него, да го върне обратно на замолената държава без неоправдано отлагане, щом процесуалната нужда от него отпадне. Недопустимо е, без нейно изрично съгласие, полученият предмет да се предава другиму – заради това, че претендира права върху него. Следствената/съдебната поръчка не може да има за резултат каквато и да е промяна на владението върху предмета.

Понеже поръчката не може никога да служи на други цели освен да подпомага определено наказателно производство в молещата държава или международен наказателен съд, то и информацията, получена чрез събираните и предоставени в нейно

¹ *Професор по Наказателно право в Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" и експерт на Европейския съюз по наказателно правосъдие.*

изпълнение доказателства, следва да се ползва единствено за нуждите на това наказателно производство. В този смисъл получената информация е конфиденциална; за нейното ползване важи принципът на специалността. Както екстрадирианият не може да бъде преследван, съден и наказван за престъпление, различно от това, заради което е бил предаден, по същия начин и доказателствата, заедно с цялата съдържаща се в тях информация, не могат да бъдат ползвани за нуждите на нещо различно от онова наказателно производство, заради което те са били събрани и предоставени от замолената държава.

Следствената/съдебната поръчка служи за търсене на доказателства чрез чужди съдебни власти. В този смисъл тя поставя началото на един по-дълъг и относително сложен път за събиране на нужните доказателства. Следствената/съдебната поръчка обаче не е някакво субсидиарно, а още по-малко – крайно средство за получаването им. Като се изключат конференциите (видео- и телефонна), не се изисква, нито трябва да се доказва на замолената държава, че исканите с поръчката доказателства не могат да бъдат събрани по друг начин и в частност - чрез наказателно производство в молещата държава. Ако доказателства за определено относимо обстоятелство могат да бъдат открити и на нейна територия, и то достатъчни за изясняването му, това не изключва събирането на такива доказателства на територията на замолената държава в изпълнение на отправена до нея следствена/съдебна поръчка. Няма дори обща препоръка събирането на нужните доказателства да става предимно чрез собственото наказателно производство, а само едва когато то е неизползваемо – чрез следствена/съдебна поръчка. Понеже изпълнението ѝ дава равностойни доказателства, въпрос за тактика по конкретното дело е кой от двата начина да бъде предпочетен.

А. По това, че се стига до прехвърляне на валидни доказателства през граница, най-често от една държава в друга, следствената/съдебната поръчка прилича на трансфера на наказателно производство. Между тези две форми на международна правна помощ обаче има и съществени разлики.

При следствената/съдебната поръчка най-напред местата на молещата и замолената държава са разменени. Докато при трансфера на наказателно производство молещата държава изпраща събраните от нея доказателства на замолената, тук е обратното – замолената държава изпраща събраните от нея доказателства на молещата.

На следващо място, за разлика от трансфера на наказателно производство, при следствената/съдебната поръчка самото наказателно дело не се прехвърля, а още по-

малко се стига до приложимост на наказателния закон на замолената държава и до юрисдикция на властите ѝ над случая. Затова молещата държава може и сама да събира нужните ѝ доказателства, включително чрез същите следствени действия, поискани чрез следствена/съдебна поръчка.

Нещо повече, при следствената/съдебната поръчка не само няма прехвърляне на юрисдикция, но и не се възлага дори изясняването на определени факти – да се установи или опровергае наличието им. Със следствена/съдебна поръчка се възлага единствено извършването по делегация на едно или повече следствени действия с изрично и изчерпателно определени задачи. Извършването им е необходимо и достатъчно за изпълнението на следствената/съдебната поръчка. Няма значение какви доказателства са събрани и дали изобщо са били събрани някакви доказателства.

Б. По това, че от чужбина се изисква резултат, който е от съществено значение за успешното провеждане на висящо наказателно производство, следствената/съдебната поръчка се доближава по-скоро до екстрадицията на заподозрян. Все пак, за разлика от екстрадицията, следствената/ съдебната поръчка не се изготвя от името на самата държава. Тя се изготвя от онзи ръководно-решаващ орган, пред когото наказателното производство е висящо – наблюдаващият прокурор или съдът, като само се препраща на замолената държава от определения за целта централен орган на молещата държава.

Наред с това, както при екстрадицията, така и тук е необходимо и достатъчно наказателният закон на молещата държава да бъде приложим за разследваното престъпление. Не е нужно и самият разследващ орган, нито ръководно-решаващият орган, пред когото наказателното производство е висящо – наблюдаващият прокурор или съдът, да се окаже компетентният за това орган в молещата държава. Компетентността му не подлежи на установяване и нейното оспорване - вътрешно или международно, не може да препятства по никакъв начин изпълнението на следствената/съдебната поръчка, обосновавайки отказ или дори само отлагане на изпълнението ѝ, независимо и въпреки това, че тя е била изготвена именно от него.

Най-после, онази следствена/съдебна поръчка, която е за разпит на заподозрения (обвиняем, ако местното право предвижда) или подсъдим прилича на молбата за неговата екстрадиция и по своето наказателноправно действие. От една страна, нито едно от тези процесуални действия не спада към, не се обединява с или приравнява по някакъв начин на обслужваното от тях наказателно производство; те съставляват само производства по активна международна правна помощ. От друга страна обаче, както

екстрадицията на заподозрения, така също и следствената/съдебната поръчка за неговия разпит в това му качество са все процесуални действия, предприети срещу него, за да бъде наказан заради престъплението, за което се води наказателно производство. Това ги прави действия по наказателно преследване на заподозрения. Поради това и на основание чл. 81, ал. 2 НК следва да се приеме, че и двете процесуални действия прекъсват течащия в полза на заподозрения срок на преследвателна давност.

Същият извод обаче не може да се направи за последващите действия в замолената държава, предприети от съдебните ѝ власти в изпълнение на получените от тях молби за правна помощ – за осъществяваната от тях пасивна екстрадиция на търсения заподозрян или за разпитът му в това негово качество. В НК липсват разпоредби, които да предвиждат някакво наказателноправно действие или някаква наказателноправна защита на каквито и да е чужди процесуално-следствени действия, включително на предприетите в изпълнение на изпратената им следствена/съдебна поръчка. Ето защо, макар извършения в изпълнение на поръчката разпит на заподозрения да има същото значение като извършен в рамките на обслужваното от нея наказателно производство, той няма същото правно действие и защита. Затова никое от проведените в изпълнение на поръчката процесуално-следствени действия не може да съставлява действие по наказателно преследване на заподозрения, включително разпитът му, и да прекъсне течащата в негова полза преследвателна давност, освен ако законът на молещата държава не предвижда обратното. За отбелязване е, че българският НК не съдържа такава разпоредба. Същото важи и за наказателноправната защита на следствените действия, проведени в изпълнение на поръчката, предвид на това, че, по подобие на пасивната екстрадиция в замолената държава, те също стоят извън обсега на правото на молещата държава, освен ако нейни правни норми не предвидят друго. Затова, ако разпитвано в замолената държава лице депозира лъжливи показания или заключения, то стореното от него не би могло да обосновава наказателна отговорност за лъжесвидетелстване или съответно – за лъжливо експертно заключение и в молещата държава, освен ако законът ѝ не предвиди обратното. За отбелязване е, че българският НК не съдържа и такава разпоредба.

Нужно е да се има предвид и това, че за разлика от екстрадицията изпълнението на следствената/съдебната поръчка най-често не се обезпечава с предхождащи го мерки. Обикновено няма възможност за налагане на каквито и да е временни ограничения на

лицето, чийто разпит ще се иска чрез бъдеща следствена/съдебна поръчка, нито за някакво временно задържане или временно оставяне на отговорно пазене на предмет, който ще се изиска като вещественно доказателство чрез бъдеща следствена/съдебна поръчка. Поначало мерки могат да бъдат взети едва след получаване и допускане на изпълнението на следствената/съдебната поръчка.

Това все пак е само общо правило. От него има изключения. Те позволяват да се искат и вземат мерки за предварително обезпечаване на онова, което ще се търси чрез бъдеща следствена/съдебна поръчка. Отчитайки, например, специфичната физическата нетрайност на компютърните данни, чл. 29 от Европейската конвенция за престъпления в кибирнетичното пространство (ДВ, бр. 76 от 2006 год) позволява на всяка страна по тази Конвенция да отправи молба до друга за спешно запамятаване на определени данни, съхранявани с помощта на компютърна система, която се намира на територията на другата страна. Молещата страна следва да посочи, че има намерение да израти поръчка за претърсване или за сходен достъп до данните с цел изземването им, получаването им по подобен начин или тяхното съобщаване. В случай, че удовлетвори постъпилата молба, замолената страна трябва да вземе нужните мерки за незабавно запамятаване на данните в съответствие със своето законодателство. Срокът на запамятаване, в който поръчката следва да постъпи, е поне 60 дни. Данните подлежат на съхраняване и след получаването ѝ - до вземане на решение и по нея.

В допълнение към тези предварителни мерки чл. 30 от същата Конвенция предвижда и спешно съобщаване на запаметените данни, когато те водят до трета държава. Съгласно ал. 1 на този член, ако в процеса на удовлетворяване на молба за запамятаване на данни относно определено съобщение, замолената страна открие, че в предаването му е участвал доставчик на услуги в трета държава, тогава замолената страна трябва да разкрие своевременно на молещата достатъчно информация, за да може да идентифицира доставчикът на услуги и начинът, по който е било предадено съобщението. Това би позволило на молещата страна молба, а евентуално и поръчка, и до третата държава.

Накрая, по-упростеният характер на следствената/съдебната поръчка в сравнение с екстрадицията намира израз и потвърждение и в по-малкото изисквания, за да бъде поръчката приета за изпълнение. За нейното приемане не е нужна двойна наказуемост, а още по-малко – да изпълва другите изисквания за допускане на екстрадиция. Все пак, когато с поръчката се иска претърсване и (или) иземване немалко държави обуславят

предприемането им с наличието на двойна наказуемост на разследваното престъпление и дори с изпълването на всички останали изисквания за допускане на екстрадиция. Затова например разпоредбата на чл. 5, т. 1 от ЕКВНПВ предвижда, че всяка страна може при подписването на конвенцията или при депозиране на документа си за ратификация или присъединяване чрез декларация да запази правото си да постави изпълнението на молби за оказване на помощ за издирване или изземване на имущество в зависимост от едно или повече от следните условия: (а) престъплението, мотивиращо молбата за оказване на помощ, да е наказуемо как то по законодателството на молещата страна, така и по законодателството на замолената страна; (б) престъплението, мотивиращо молбата за оказване на помощ, да се счита за престъпление, обуславящо екстрадирането на престъпника според законодателството на замолената страна...

Тенденцията за опростяване и ускоряване на международната правна помощ в рамките на Европейския съюз не е останала чужда и на искането на доказателства от друга държава-членка. По подобие на вече наложилата се Европейска заповед за арест са разработени още т. нар. европейска заповед за доказателства /англ.: European Evidence Warrant/ - за предаване ("процесуално споделяне") на доказателства, вече събрани от другата държава по нейно собствено дело, и за провеждане на разследване /англ.: European Investigation Order/ - за събиране на нови доказателства, за които другата държава още не е проявила интерес. Идеята е сходна – като се елиминират административните органи, да се премине от изпълнение на собствено разпореждане за събиране на доказателства, издадено по чужда молба, към едно повече или по-малко пряко изпълнение, макар пак при определени условия, на чуждо разпореждане за събиране на доказателства. И тук следователно се стига в известна степен до взаимно признаване на разпорежданията, издавани от съдебните власти в отделните държави-членки на Европейския съюз.

Понастоящем обаче идеята за едно пряко изпълнение на чуждия правораздавателен акт /заповед/ за събиране на доказателства в рамките на Европейския съюз е осъществена само по отношение на веществените доказателства. Нейното осъществяване е резултат на Рамковото решение на Съвета на ЕС 2003/577/ПВР – за изпълнението в ЕС на заповеди за заповор на имущество и доказателства. В частта му за веществените доказателства Рамковото решение е транспонирано /въплътено/ в чл. 2, пр. II, чл. 4, ал. 1, т. 2, чл. 12, чл. 14, чл. 16, ал. 3 на българския Закон за признаване,

изпълнение и постановяване на актове за обезпечаване на имущество и доказателства от 2006 година.

Интересно е и това, че при тази процедура вече може да се получи и „временно задържане” /изземване/ на вещи с оглед бъдещото им предаване като доказателства – аналог на временното задържане на търсени за екстрадиция лица. Възможността за разделяне на изземването и предаването се дължи на това, че двете действия се извършват въз основа на два различни правораздавателни акта, получени от друга държава-членка на ЕС, а именно: акт за обезпечаване по чл. 2, пр. II от Закона и съответно - искане за предаване по чл. 4, ал. 1, т. 2 от същия Закон. С оглед на това, ако искането за предаване на вещественото доказателство не се получи до изземването му в изпълнение на вече постъпилия акт за обезпечаване, тогава иззетото имущество остава по правило в изпълняващата държава, а издаващата държава посочва на коя дата ще представи въпросното искане – чл. 4, ал. 2 и чл. 16, ал. 1, пр. II от Закона.

1.2. Следствената/съдебната поръчка е необходимото средство на съдебната власт (разследващите държавни органи) за получаване на валидни доказателства от чужбина. За тяхното получаване няма предвиден друг начин. Различните молби, изхождащи от представители на изпълнителната власт (МВнР, МВР, МО, МФ), не могат да доведат до получаване на доказателства и следователно не биха могли да заместят в никаква степен следствените поръчки. Такива молби, често предхождащи самите следствени поръчки, нито са нужни юридически за приемането на поръчките, нито дори улесняват фактически изпълнението им и получаването на нужните доказателства. Тъкмо обратното – такива молби за информация със същото съдържание като доказателствата, които биха могли да се получат по-късно чрез следствена/съдебна поръчка, водят най-често до сериозни затруднения в изпълнението ѝ. Това обикновено са молби по линията на международното полицейско сътрудничество. С тях се изисква от полицията на друга държава да снесе и изпрати обяснения на очевидци и/или да направи и изпрати копия на някакви документи, които могат да послужат за разкриване по оперативен път на определено престъпление, но не и да го докажат – за тази цел е нужна последваща съдебна поръчка.

Очевидно е, че тези молби за полицейска информация затрудняват изпълнението на следствените поръчки затова, защото изключват необходимите внезапност и изненада при събирането на доказателства. От една страна, изпълнението на молбите за полицейска информация не дава валидни доказателства; то може да даде само данни за

нуждите на предварителна проверка, което налага дублиране - последващото изготвяне и изпращане на следствена/съдебна поръчка относно същите факти. Повтарянето на искането до другата държава, този път в юридическа форма, се налага и от това, че молбата за полицейска информация обикновено не се изпълнява чрез следствени действия, заради което и достоверността на получената информация не е достатъчна. От друга страна, изпълнението на молбите за полицейска информация може само да предупреди лицата, заинтересовани в неразкриването на истината, относно онова, което ще се търси чрез бъдещата следствена/съдебна поръчка. Това твърде вероятно предупреждаване им дава възможност да манипулират междуременно бъдещите свидетели и/или да променят съдържанието на търсените документи. Не е изключено изпълнението на следствената/ съдебната поръчка да даде друг, различен от полученото по полицейска линия резултат, който при това е по-малко вероятно да отговаря на истината. По тези съображения не бива да се правят опити международното полицейско сътрудничество - твърде привлекателно със своята по-голяма експедитивност и лекота, да замества международната правна помощ и следствена/съдебната поръчка в частност, нито дори да ги предхожда.

На второ място, предхождащите молби за полицейска информация затрудняват изпълнението на следствените поръчки и предвид на това, че се правят главно за нуждите на предварителни проверки и забавят изготвянето на самите поръчки. Защото тяхното изпълнение отлага образуването на наказателно производство, а оттук и възможността за изготвяне на следствена/съдебна поръчка, чийто резултат би дублирал в най-добрия случай този от изпълнението на предхождащата молба за полицейска информация. Рискът се свидетелите да не бъдат намерени или забравят онова, което са видели, а документите да бъдат загубени, докато дойде времето за изготвяне и изпълнение на следствената/съдебната поръчка. По тези съображения е по-добре да се образува досъдебно производство срещу неизвестен автор и изготви нужната следствена/ съдебна поръчка вместо да се изпраща молба за полицейска информация и чака да се получи изпълнението ѝ, за да може въз основа на събраните данни да се образува след това производство и изготви следствена/съдебна поръчка.

На трето място, не е изключено предхождащите молби за полицейска информация да обосновават дори отказ да се изпълни следствената/съдебната поръчка, изпратена впоследствие. Възможно е най-напред властите на замолената държава да са възприели молбата за полицейска информация като следствена/съдебна поръчка. Независимо дали

за отказали да я изпълнят или са я изпълнили, те трудно биха се съгласили да се занимават втори път със същото и извършат исканите от тях следствени действия, ако изобщо има такава възможност. Не е изключено също така, ако например е бил изискан някакъв конфиденциален документ, който е недопустимо да се дава по полицейска линия, властите на замолената държава да приемат, че всякакво по нататъшно сътрудничество със същата молеща държава по същия въпрос, би застрашил суверенитета, националната сигурност, обществения ред или други интереси, защитени от правото. Както вече се посочи в предходната Глава, тази опасност съставлява основание за отказ да се изпълни получената следствена/съдебна поръчка.

Освен това страните по наказателното производство в молещата държава не могат никога да присъстват на изпълнението на молбите за полицейска информация. Затова изпълнението им не гарантира в достатъчна степен правата на страните по наказателното производство и в частност - правата на обвиняемия. Липсата на гаранция за осъществяването на тези права може да доведе не само до неблагоприятни решения за замолената държава в Европейския съд по правата на човека в Страсбург, но и до трайни откази за изпълнение на нейни поръчки от други държави.

Най-сетне, за получаването на валидни доказателства от чужбина не е достатъчно те да са изпратени в отговор на следствена/съдебна поръчка. Нужно е също така те да са били придобити чрез онези процесуално-следствени действия, които са предвидени в приложимия закон – този на замолената държава или, по изключение, законът на молещата държава. Ползването на други начини от нейните власти, напр. полицейски, изключва възможността молещата държава да използва придобитото чрез тях (сведения, документи, други предмети) като доказателства.

1.3. Подобно на всички други форми на международна правна помощ, изпълнението на следствената/съдебната поръчка е също процесуално по природа. Затова неговата правна уредба се прилага за всяко изпълнение след влизането ѝ в сила. Времето на извършване на разследването престъпление, заради което е и самата поръчка, няма значение.

И тук намират последователно приложение законите на две страни – молещата и замолената. Компетентните органи на първата, молещата държава или на молещия международен съд прилагат своето право, освен за самото наказателно производство, също и за всяка следствена/съдебна поръчка, изготвена заради него. Компетентните

органи на втората, замолената държава или на замоления международен наказателен съд прилагат поначало своето право за основанията и реда за изпълнение на поръчката.

Във всяка държава въпросите на следствената/съдебната поръчка имат своя национална правна уредба. Тя включва: международни договори и вътрешно право.

Р. България е страна по много и различни договори, посветени на изготвянето, изпращането, изпълнението и използването на резултатите от следствени поръчки. След тях се откроява Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателно-правни въпроси /ЕКВНПВ/ и преди всичко нейната Глава II, озаглавена „СЪДЕБНИ ПОРЪЧКИ“. Към Конвенцията има и два допълнителни протокола. По подобие на ЕКЕ, тази Конвенция е първична спрямо двустранните договори между европейските държави по същите въпроси. Двустранните им договори имат само субсидиарно значение спрямо нея. Според чл. 26, ал. 2 от ЕКВНПВ „тази конвенция отменя по отношение на страните, за които се прилага, разпоредбите на всички договори, конвенции или двустранни споразумения, уреждащи правната помощ по наказателни дела между които и да са две договарящи страни“. Отношенията на Р. България с другите държави-членки на Европейския съюз, се уреждат също и от Конвенцията за взаимопомощ по наказателно-правни въпроси между държавите-членки на ЕС от 29 май 2000 година и Протокола от 2001 година към нея. Съгласно нейния чл. 1, ал. 1, тя има за предназначение да допълни и улесни прилагането на ЕКВНПВ и протоколите към нея. За отбелязване е, че съществена разлика между двете правни уредби – на Европейския съюз и на голяма Европа, няма, защото Конвенцията за взаимопомощ по наказателно-правни въпроси между държавите-членки на ЕС от 29 май 2000 година беше като цяло пресъздадена във Втория допълнителен протокол към ЕКВНПВ от 2001 година.

Накрая, отношенията на България с признатите от нея международни съдилища се уреждат и от конститутивните им актове. За Международния наказателен съд това е неговият Римски статут като особен вид многостранен договор (в сила за България от 01 юли 2002 година - ДВ, бр. 31 от 2002 год.) и частност - разпоредбите на чл. 93-95 от този Статут.

Посочените международни договори дават първичната правна уредба на признаването и изпълнението на чужди присъди, като се има предвид, че чл. 5, ал. 4 от Конституцията определя приоритетно значение на всеки международен договор спрямо вътрешното право на Р. България. Това важи и за вътрешното право (чл. 471 – 477

НПК), което урежда изготвянето, изпращането, изпълнението и използването на резултатите от следствени поръчки.

1.4. Следствената/съдебната поръчка е средството за получаване на доказателства от чужбина с помощта на съдебните власти на друга държава. Тя обаче не е единственият начин за получаване на доказателства от чужбина. Такива доказателства, макар пак със съгласието на местните власти, могат да бъдат получени от заинтересуваните разследващи органи и пряко на чужда територия.

Така, според чл. 476, ал. 3 НПК, Върховната касационна прокуратура създава с други държави съвместни екипи за разследване, в които участват и български прокурори и разследващи органи. За дейността, срока и състава на съвместния екип за разследване се сключва споразумение с компетентните органи на участващите държави. Съвместният екип за разследване придобива пряко доказателства на територията на всяка и за нуждите на всяка от тези държави, като спазва разпоредбите на международните договори, условията на споразумението и местното законодателство. По този начин, когато участващите в екипа български прокурори и разследващи органи работят на територията на друга държава, те придобиват пряко доказателства за българското наказателно производство.

Разследващите под прикритие чуждестранни органи също придобиват пряко доказателства в друга държава. Така, според чл. 476, ал. 5 НПК, чуждестранният орган, който извършва разследване чрез служител под прикритие на територията на Република България, може да събира доказателства съобразно националното си законодателство. И обратно – българският орган, който извършва разследване чрез служител под прикритие на чужда територия, може да събира доказателства съобразно законодателството на Република България.

Разследването под прикритие в чужбина пак става в изпълнение на определена поръчка до друга държава. Тази поръчка обаче, дори също да бъде наречена „следствена/съдебна” не е от вида на същинските – онези, при които нужните доказателства се добиват непосредствено или поне с непосредственото участие на съдебните власти в другата държава.

В тези случаи следва винаги да се прави разграничение между тези разследващи под прикритие в чужбина органи и онези лица под прикритие (служители или агенти), които сами не получават доказателства, а само катализират появата им. Ако произведените благодарение на тези лица доказателства не се събират от съвместен

екип за разследване или от разследващ под прикритие чуждестранен орган, те не могат да бъдат получени в друга държава освен чрез същинска следствена/съдебна поръчка.

1.5. Следствената/съдебната поръчка, а също така съвместният екип за разследване и разследването под прикритие в чужбина изчерпват възможностите на разследващите органи за получаване на доказателства от друга държава. Тези органи не могат да инициират получаването на валидни доказателства от чужбина по друг начин.

Това ограничение обаче не важи за другите участници в наказателното производство и в частност - за подсъдимия и неговия защитник. Макар те също да могат да искат от разследващите органи следствена/съдебна поръчка, съвместен екип за разследване или разследване под прикритие в чужбина, за тях няма пречки да се сдобият и по свои канали с материали, годни за приобщаване като доказателства по наказателното производство, например някакъв документ от чужбина. Щом подсъдимият или неговият защитник може да представя пряко доказателства в съда, без събирането им да е станало чрез действия на разследващите органи на собствена територия, той още по-малко е длъжен да събира нужните му доказателства в чужбина чрез следствена/съдебна поръчка, за да стане възможно приемането им от съда. Така представеното от подсъдимия или неговия защитник не може да бъде отхвърлено от съда единствено заради това, че не е било получено чрез следствена/съдебна поръчка. Отхвърлянето му не само би нарушило правото на защита на подсъдимия, но и би противоречало на общото изискване за обективно, всестранно и пълно изясняване на фактичката обстановка по всяко едно дело.

Най-сетне не е изключено и това съдебните власти на заинтересуваната държава да получат от чужбина доказателства по чужда инициатива, при това без трансфер на наказателно производство. Израз и потвърждение на тази възможност дава чл. 127 НПК: „Писмени доказателствени средства са протоколите за действията по разследване, съдебните следствени и другите процесуални действия, протоколите за изготвяне на веществени доказателствени средства и други документи, включително докладите и приложенията към тях документи относно разследванията на Европейската служба за борба с измамите”. Тази административна служба /ОЛАФ/ може пряко да предоставя на българските съдебни власти – не само по тяхно искане, но и по собствено решение - своите доказателства дори да ги е събрала в чужбина, въпреки че те не са получени в местно наказателно производство, нито в изпълнение на българска следствена/ съдебна поръчка и независимо дали се явяват допустими и пред съда на

държавата по тяхното местосъбиране. Така в Европейския съюз се стига не само до пряко признаване на чуждите процесуални актове – за арест на търсени лица, за събиране на доказателства, за замразяване на активи (англ.: Freezing Orders) и прочее, но и до пряко признаване на чужди процесуални действия, в случая – за събиране на доказателства.

2. Предпоставки за приемане от Р. България на чуждестранна следствена/съдебна поръчка

2.1. Както при другите форми на международна правна помощ, така и тук предпоставките биват: определени условия и липсващи пречки.

Според чл. 471, ал. 1, пр. I НПК условието Р. България да окаже на друга държава настоящата форма на международна правна помощ е едно – наличие на договор или взаимност с молещата държава. Това условие има същия смисъл, като първото условие на вече разгледаните форми на международна правна помощ. Смисълът му се свежда до това, че не е достатъчно България само да е признала другата държава; нужно е още другата държава да е развила определени отношения с България в тази област, като поне е допускала разглеждането на български следствени поръчки.

Признаването обаче е напълно достатъчно, когато става дума за международен съд. Съгласно чл. 471, ал. 1, пр. II НПК международна правна помощ „се оказва и на международен съд, чиято юрисдикция е призната от Република България”.

2.2. Пречките, които трябва да липсват, за да може да се изпълни която и да е чуждестранна следствена/съдебна поръчка, са предвидени в чл. 472 НПК и чл. 2 от ЕКВНПВ. Те гласят, че международната правна помощ може да бъде отказана, ако изпълнението на молбата би могло да застраши суверенитета, националната сигурност, обществения ред или други интереси, защитени от правото. В допълнение към това чл. 2, б. „а” от ЕКВНПВ предвижда още, че изпълнението на следствената/съдебната поръчка може да бъде отказано, ако тя се отнася до политическо престъпление, до свързано с политическо престъпление или до данъчно престъпление. Видно от текста на цитираните разпоредби, всички посочени пречки представляват като цяло относителни основания за отказ.

Обикновено застрашаването на суверенитета, националната сигурност, обществения ред или на други интереси, защитени от правото, се тълкува така, че

включва в себе си другите възможни пречки. С оглед на това посочената пречка има основополагащо значение. Като се има предвид, че изпълнението на следствена/съдебната поръчка е всъщност придобиване и изпращане на информация и/или предмети в друга държава, може да се заключи кога действията по изпълнението на поръчката биха предизвакали в България опасност за суверенитета, за националната сигурност, за обществения ред или за други интереси, защитени от правото.

Така, опасност за суверенитета би била налице, когато събраната и изпратена в молещата държава информация може да постави Р. България в положение на зависимост от друга държава – молещата или трета държава. Опасност за националната сигурност би възникнала, когато събраната и изпратена в молещата държава информация може да доведе до подравяне, отслабване или затруднения в упражняването на държавната власт или дипломатическата дейност на Р. България. Такава опасност би могла да възникне и тогава, когато следствените действия на българска територия са от такова естество, че крият сериозен риск от разкриване на държавна тайна в България. Опасност за обществения ред би имало най-често когато самото събиране на информация или изземване предмети в изпълнение на следствената/съдебната поръчка би оказало значително отрицателно въздействие върху неограничен кръг лица. Най-сетне опасност за други защитени от правото интереси може да има тогава, когато биват застрашени признати от международното право ценности като човешкият живот; например, изпълняваната следствена/съдебна поръчка е за наказателно производство, което може да доведе до налагане на смъртно наказание. Същото ще важи и в случаите, когато в молещата държава се разследва деяние, което не съставлява престъпление дори по нейното право, или когато наказателното производство се води в грубо нарушение на международно признатите правила за „справедлив процес“ (англ.: Fair Trial), предвидени в чл. 6 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. За яснота Р. България е конкретизирала тази опасност за другите свои защитени от правото интереси, възвеждайки я при това в абсолютно основание за отказ, със следната резерва по чл. 2 от ЕКВНПВ: “Република България заявява, че ще отказва изпълнение на следствени поръчки в случаите, когато: деецът не носи наказателна отговорност поради амнистия; наказателната отговорност е погасена поради изтичането на предвидената в закона давност; след извършване на престъплението деецът е изпаднал в продължително разстройство на съзнанието, което изключва вменяемостта; спрямо същото лице за

същото престъпление има незавършено наказателно производство, влязла в сила присъда, постановление или влязло в сила определение за прекратяване на делото” в Р. България.

Отделно от това България е заявила още, че ще отказва изпълнение на следствени поръчки и тогава, когато изпълнението им е несъвместимо с българското право. Такива биха били поръчките, засягащи лица, които имат в България имунитет срещу исканите следствени действия, и поръчките за специални разузнавателни средства, чието използване е недопустимо по българското право предвид на тежестта на (наказанието за) разследваното престъпление и другите обстоятелства, свързани с него.

Макар ЕКВНПВ да поставя изискване относно характера на разследваното престъпление, заради което се прави и самата следствена/съдебна поръчка, а именно – то да не е политическо или данъчно, не се налага то да съставлява престъпление и по правото на замолената държава. Самата Конвенция не изисква двойна наказуемост. Нужно е все пак да се има предвид, че в съответствие с възможностите, предоставени от нейния чл. 5, ал. 1, б. “а”, България, подобно на много други страни по Конвенцията, е заявила, че ще отказва изпълнението на следствени поръчки за издирване и/или изземване/замразяване на имущество (предмети и/или парични влогове), ако разследваното в молещата страна деяние не съставлява престъпление и по българското право.

Накрая, ако молещата държава няма никакъв договор за правна помощ по наказателни дела с България, нейната следствена/съдебна поръчка трябва да съдържа и обещание за взаимност или да сочи случай, когато тази държава вече е разглеждала българска следствена/съдебна поръчка. Ако има такъв случай, без значение е дали българската следствена/съдебна поръчка е била приета за изпълнение или отхвърлена. Достатъчно е само тя да не е била определена от властите в другата държава като недопустима.

3. Изготвяне на следствена/съдебна поръчка до друга държава

Общият ред и изисквания за изготвяне на изходящите следствени поръчки е предвиден в чл. 475 НПК. То не се различава принципно от реда и изискванията за входящите следствени поръчки.

Ако поръчката е за нуждите на съдебно производство, тя се изготвя от съда, пред когото делото е висящо и се изпраща до замолената държава чрез МП на Р. България. Министерството се ограничава само до изготвянето на придружително писмо.

Когато обаче поръчката е за нуждите на досъдебно производство, ВКП я изготвя сама и най-често изпраща до замолената държава, освен ако приложимият договор или условията на взаимност с нея не налагат изпращането да става чрез МП. Няма изискване следствена/съдебната поръчка да се изготвя от централен орган; нормално е по-скоро обратното – тя да бъде изготвяна от онзи ръководно-решаващ орган, пред когото делото е висящо. Когато става дума за досъдебно производство, този орган е наблюдаващият прокурор. Въпреки това в българската практика се е наложило, неговата функция за изготвяне на следствени поръчки да бъде изземвана на основание чл. 143, ал. 2, пр. I Закона за съдебната власт от прокурорите в отдел "Международно правно сътрудничество" на ВКП. Ролята на наблюдаващият прокурор е сведена до това да подготвя и предлага на ВКП изготвянето на следствени поръчки. Така, ВКП се оказва едновременно комуникационен поначало и компетентен орган не само за входящите, но също и за изходящите следствени поръчки.

Най-често водещият разследването и инициатор на прокурорското предложение за изготвяне на следствена/съдебна поръчка. Наблюдаващият прокурор изготвя своето предложение, след като прецени необходимостта от поръчката и вземе предвид очаквания срок за изпълнението ѝ.

В допълнение към общите изисквания, посочени за входящите следствени поръчки, нужно е още да се имат предвид и следните особености.

Държавите от англосаксонската правна система (англ.: Common Law Countries) по традиция изискват в поръчката: (i) да се обясни връзката между разследването в молещата държава и намиращите на територията им лица, с които се иска да бъдат извършени следствени действия и/или (ii) да се твърди, че другите доказателства, които трябва да бъдат събрани, се намират на тяхна територия. Уместно е тази традиция да бъде зачетена.

Наказателно-процесуалното право на много държави предвижда, че официалният разпит на свидетели и вещи лица става под клетва. За да се избегнат обратни запитвания и за да се изключи възможността получени показания или заключения да бъдат третираны като обяснения на очевидци или експертни заключения, снети на предварителна проверка, нужно е да се поиска свидетелските показания и/или

съответно експертните заключения да бъдат дадени под клетва. От тази особеност изхожда и разпоредбата на чл. 3, ал. 2 ЕКВНПВ, според която „ако молещата страна би желала свидетели или експерти да дадат показания под клетва, тя трябва изрично да го посочи в молбата”.

Когато се поръчва да бъде разпитан като свидетел пострадалият от престъплението по смисъла на чл. 74 НПК, замолената държава няма да знае специфичните му права, предвидени в чл. 75 от българския НПК и в частност - правото му да се запознае с разследването, ако желае. Затова е нужно към поръчката да бъдат приложени текстовете на чл. 74 и 75 НПК и да се поиска изрично свидетелят да бъде запознат с тях, като се изиска от него да заяви, дали желае да му се предави разследването (чл. 227, ал. 3 НПК).

При необходимост може да се формулира изрично искане до замолената страна да посочи датата и мястото на изпълнение на молбата за оказване на помощ.

Когато се иска предаване на предмет или оригинален документ, много държави изискват изрична декларация за тяхното връщане, след като нуждата от тях отпадне. Затова е подходящо тази готовност да бъде декларирана още със (в) самата поръчка.

4. Ред за приемане от Р. България на чуждестранна следствена/съдебна поръчка

4.1. Производството по приемане на чуждестранната следствена/съдебна поръчка се подчинява на правото на Р. България като замолена държава. Поръчката трябва да бъде писмена. Праща се обикновено по пощата. Следствените поръчки може да се изпращат също така и чрез всякакви електронни или други далекосъобщителни средства, но при условие че молещата държава е готова във всеки момент докаже писмено при поискване изпращането, както и да предостави самия оригинал – чл. 476, ал. 2 НПК и чл. 15, ал. 9 от ЕКВНПВ.

Подобно на молбите за екстрадиция, следствената/съдебната поръчка трябва да сочи наказателното производство, по което се иска, и да съдържа или да има приложено към нея описание на престъплението, заради чието разследване тя се иска – чл. 14, ал. 2 от ЕКВНПВ. Иначе не би могло да се определи дали има или няма свързани с престъплението пречки за изпълнение на поръчката. Престъплението следва да бъде описано така, че да личи времето и мястото на извършването му; нужно е още да се

декларира, че то не е било обхванато от амнистия в молещата страна. Иначе не би могло да се определи - в съответствие с българската резерва към ЕКВНПВ, че следващата от него наказателна отговорност не е била погасена по давност или заради последвала амнистия. Най-последно, що се отнася до местоизвършването на престъплението, по него ще се определи дали наказателният закон на молещата държава е приложим, за може да се изключи отказът от изпълнение на поръчката поради това, че би създавало опасност за други интереси, защитени от правото.

За да се определи дали наказателната отговорност на лицето не е била погасена по давност в замолената държава, а също и наличието на двойна наказуемост в случаите, когато от България се иска издирване и/или изземване/замразяване на имущество, нужно е още поръчката да съдържа или да има приложено към нея препис-извлечение с приложимите в тази държава наказателноправни разпоредби, включително за давността.

В следствената/съдебната поръчка трябва също така да се сочи изрично онова или онези „следствени действия” (чл. 3, ал. 1 ЕКВНПВ), които се иска да бъдат извършени, а по възможност – и последователността на извършването им. Не е достатъчно молещата държава да се задоволява само с изтъкване на онова, едно или повече фактически обстоятелства, които иска да бъдат установени. Изтъкването им може да има единствено помощно значение – за да могат компетентните органи на двете държави да се разберат по-добре.

4.2. Когато с отправената към България следствена/съдебна поръчка се иска разпит на някакво лице, нужно е да се посочи най-напред самоличността и адреса му, като се има предвид, че установяването им е поначало полицейска, а не правна помощ, и тя следва да бъде поискана отделно, по възможност - предварително. Особено важно е да се поясни в какво качество да бъде проведен разпитът на лицето - заподозрян (уличен, обвиняем) или подсъдим, свидетел или експерт, като се приложи и въпросен лист за разпита му. Предвид на това, че в някои молещи държави заподозреният може, за разлика от България, изобщо да не бъде конституиран в каквото и да е процесуално качество, а да се явява просто заподозрян и нищо друго, подходящо е да се намери онова негово процесуално качество по българския НПК, което отговаря в най-голяма степен на положението му в молещата държава. Въпросният лист за разпита следва да съдържа изричен и изчерпателен списък на всички въпроси, които се иска да бъдат

зададени на разпитването лице. От изпълняващия поръчката български орган може да се очаква да зададе по своя инициатива само доуточняващи въпроси. То обаче не може сам да излиза извън предмета на поставените от молещата държава въпроси, като поеме по този начин разследването на случая.

Когато с отправената към България следствена/съдебна поръчка се иска получаването на определен предмет, в т. ч. документ, като веществено доказателство, трябва най-напред този предмет с местонахождението му и евентуално лицето, у което се намира, да бъдат описани до степен, която позволява индивидуализацията им. Нужно е след това да се посочат онези следствени действия в България, чрез които те да бъдат намерени и събрани, а именно – претърсване на мястото и/или обиск на лицето с изземване на търсения предмет.

Ако обаче същото лице се търси за екстрадиция от България и тя е допусната, тогава предметите, намерени у него и свързани с престъплението, заради което неговата екстрадиция е била поискана, се предават като веществени доказателства на молещата държава в рамките на екстрадиционното производство – чл. 20, ал. 1 от ЕКЕ. Те ѝ се предават винаги, дори самото лице да не може да бъде предадено поради неговата смърт или бягство. В такъв случай нужда от следствена/съдебна поръчка няма. Все пак при положение, че екстрадицията е била отказана и/или, макар допусната, с някой от така намерените у лицето предмети се налага да бъдат извършени и други действия в България като замолена държава, например – оглед на управлявания от лицето автомобил, изземване оттам на кръвни остатъци и експертиза на така намереното, те трябва да бъдат поискани отделно чрез следствена/съдебна поръчка. Това обикновено се прави с онзи намерен у лицето предмет, който властите на молещата държава се отказват да го приемат, тъй като не са в състояние да го транспортират до територията ѝ.

Във всички случаи, когато на молещата държава е нужна експертиза, следствената/съдебната поръчка трябва да съдържа изрично и изчерпателно формулирани задачи за експерта. Те, разбира се, могат да бъдат дадени и под формата на въпросен лист за разпит на експерта.

Когато с отправената към България следствена/съдебна поръчка се иска някакъв документ, то на молещата държава се изпраща обикновено негово копие. Затова, ако на молещата държава се нуждае от оригинала, тя трябва да го поиска изрично.

Когато с отправената към България следствена/съдебна поръчка се иска използване на специални разузнавателни средства, следва да се има предвид, че за най-често прилагания способ – подслушването на телекомуникации (телефонни или електронни) на контролирани лица, Комитетът на министрите на държавите-членки на Съвета на Европа, е издал Препоръка № R (85) 10. Според нейния чл. 2, освен че трябва да отговаря на общите изисквания по ЕКВНПВ поръчката следва още да съдържа: колкото може по-прецизно описание на телекомуникационното средство, което се иска да бъде подслушвано; периода от време, през който да се осъществи подслушването; както и уверения, че целите на поръчката не могат да се постигнат по друг начин и че исканото подслушване е било разрешено от компетентните власти в молещата държава.

Най-после, когато към България е отправена трансгранично изпълнимата следствена/съдебна поръчка за разпит на намиращо се на българска територия лице чрез видео-конференция или телефонна конференция, тази поръчка може да бъде изпълнена единствено ако исканото за разпит лице се съгласи и явяването му в молещата държава е нежелателно или невъзможно. Тази поръчка има следователно помощно значение и заради тясното си приложно поле бива използвана твърде рядко. Според чл. 474, ал. 2 НПК в самата поръчка трябва да се сочи: (i) причината, поради която личното явяване на подлежащото на разпит лице в молещата държава е нежелателно или невъзможно; (ii) наименованието на органа в молещата държава, от чието име ще се проведе разпитът; (iii) данните за длъжностните лица, които ще проведат разпита; (iv) съгласието на лицето, което ще бъде разпитвано.

4.3. Следствените/съдебните поръчки се изпращат от Министерството на правосъдието на молещата държава до МП на Р. България като замолена държава; изпълнението се връща по същия ред. Следствените/съдебните поръчки на страните по ЕКВНПВ могат да бъдат изпращани и пряко от разследващите им органи до съответните български органи и да бъдат връщани по същия ред – чл. 15, ал. 1 от Конвенцията. Няма значение дали случаят е спешен или не. Прекият контакт е допустим във всички случаи – чл. 4, ал. 1, пр. II от Втория допълнителен протокол към ЕКВНПВ.

Когато обаче е случаят е наистина спешен, тогава съгласно чл. 15, ал. 7 от ЕКВНПВ прякото изпращане на поръчките може да бъде извършено и чрез Международната организация на криминалната полиция (Интерпол). По българската практика молещата

държава определя кога случаят се явява спешен, тъй като нейната гледна точка е важната.

Със своя декларация Р. България е заявила, че ВКП е централният български орган за онези поръчки, които са за нуждите на досъдебното производство, а МП – за поръчките, които са за нуждите на съдебното производство в молещата държава. Те са не само комуникационните, но също така и компетентните български органи за следствените поръчки, решавайки дали да допуснат или откажат изпълнението им.

Като се има предвид, че прекият контакт между компетентните органи, е онзи, който елиминира министерствата на правосъдието, място за такъв контакт с България остава да има само за нуждите на досъдебното производство. В допълнение към това и като се държи сметка, че българският орган за пряк контакт на досъдебното производство е ВКП, налага се изводът, че за разлика от много други държави, този контакт не означава и някакъв децентрализиран контакт – с местен орган, на чиято територия ще се извършат исканите следствени действия. Нито решаващият, нито дори изпълняващият орган е местен. Съгласно чл. 149, ал. 2, пр. III от Закона за съдебната власт, следствените поръчки до България се изпълняват от Националната следствена служба. Следователно България се различава от много други държави по това, че не осигурява пряка кореспонденция с определен местен орган на съдебната власт по местонахождение на онова лице или онзи предмет, с който поръчващият чужд орган иска да се извършат нужните му действия на разследване.

Все пак, за поръчките, изготвени от съдилища в другите държави-членки на ЕС, чл. 1, т. 2 от българския Закон за ратифициране на Конвенцията за взаимопомощ по наказателно-правни въпроси между държавите-членки на ЕС от 29 май 2000 година предвижда контакт, който е не само пряк, избягвайки Министерството на правосъдието, но и децентрализиран. Съответните местни съдилища в България са онези, до които поръчката следва да се адресира. Това са: апелативният съд по местонахождение на лицето (свидетел или експерт), чийто разпит се иска чрез видеоконференция; съдът, равен по степен на молещия, по местонахождение на лицето (свидетел или експерт), чийто разпит се иска чрез телефонна конференция; районният или окръжният съд със съответната компетентност по вътрешното българско законодателство.

Дори обаче молещата държава на не е наясно с българската организация и да отправи своята следствена/съдебна поръчка общо до „Компетентните съдебни власти”

в България или даже да я адресира погрешно, това не пречатства приемането и изпълнението на поръчката. По силата на чл. 18 от ЕКВНПВ, ако институцията, получила следствената/съдебната поръчка, не е компетентна да я изпълни, тя трябва да я препрати до съдебните власти на своята страна, като информира за това молещата страна по пряк канален ред, когато молбата е била адресирана по такъв ред.

Възможно е най-сетне да се получи конкуренция между постъпили в България следствени поръчки, особено ако с тях се иска едновременно предаването на иден и същи индивидуално определен предмет като веществено доказателство. Като цяло българското право не предвижда решение на тази конкуренция – за разлика от конкуренцията между постъпили молби за екстрадиция на едно и също лице. Следва все пак да се има предвид, че съгласно чл. 93, т. 9 от Статута на Международния наказателен съд, когато държава - страна по този статут, получи конкуриращи се искания, различни от исканията за предаване или екстрадиция, от Съда и от друга държава по силата на международно задължение, държавата - страна по статута, полага усилия в консултации със Съда и другата държава да отговори на двете искания, като при нужда отлага или поставя условия за едното или другото от тях. Ако това не бъде сторено, конкуриращите се искания се удовлетворяват в съответствие с принципите, установени в чл. 90, а именно – дава се предимство на искането на Съда.

4.4. Отказът да се изпълни една следствена/съдебна поръчка трябва да бъде във всички случаи мотивиран – чл. 19 от ЕКВНПВ. Отказът няма сила на пресъдено нещо и поначало не е окончателен. Най-често поръчката може да бъде впоследствие приета, след като бъде коригирана, за да се изпълнят законосъобразните условия на България като замолена държава. За тази цел е подходящо провеждането на консултации, ако не предварителни, то поне последващи. Провеждането им е понякога и юридическо задължение.

Така, съгласно чл. 7, ал. 2 от Втория допълнителен протокол към ЕКВНПВ, преди да откаже или отложи оказването на помощ, замолената страна преценява при нужда след консултации с молещата страна дали молбата може да бъде изпълнена частично или поставена в зависимост от условия, които тя счита за необходими. В подобен смисъл е и чл. 93, ал. 3 и 5 от Статута на Международния наказателен съд, според които, ако изпълнението на поръчката, отправена от Съда, е забранено в замолената държава по силата на действащ основен и общоприложим принцип на правото ѝ, тя незабавно се консултира със Съда с цел въпросът да бъде решен. При консултациите се

взема предвид дали помощта може да бъде оказана по друг начин или при някакви условия. Ако след консултациите въпросът не може да бъде решен, Съдът внася в молбата нужните изменения. Най-после, преди още да отхвърли следствената/съдебната поръчка, замолената държава преценява дали исканата помощ може да бъде предоставена при конкретни условия на по-късна дата или по друг начин, при условие че ако Съдът или прокурорът приемат помощ при определени условия, те са длъжни да ги спазят.

Накрая, наказателното производство в България като замолена държава – висящо или приключило, съставлява пречка за приемане на следствената/съдебната поръчка само тогава, когато тя се отнася да същото престъпление. Когато престъплението е друго, висящото производство би могло да доведе единствено до отлагане на изпълнението на поръчката. Тогава, според чл. 6, ал. 1 ЕКВНПВ, замолената страна може да забави предаването на всякакви предмети, сведения или документи, които са поискани, ако въпросните предмети, сведения или документи са й необходими във връзка с висящо наказателно производство.

5. Изпълнение от Р. България на чуждестранна следствена/ съдебна поръчка

5.1. Общото правило е, че следствените/съдебните поръчки се изпълняват по правото на Р. България като замолена държава. Съгласно чл. 476, ал. 1 НПК, поръчката се изпълнява по реда, предвиден в българските закони, или по ред, предвиден в международен договор, по който България е страна. В същия смисъл е и чл. 3, ал. 1 от ЕКВНПВ, според който замолената страна ще изпълни по реда, определен от нейното законодателство, всяка съдебна поръчка по наказателно дело, която е изпратена до нея от съдебните власти на молещата страна с цел извършване на следствени действия или предаване на предмети, служещи като доказателства, сведения или документи.

Поръчката обаче може да бъде изпълнена и по реда, предвиден в закона на другата държава или в статута на международния съд, ако това е поискано и не противоречи на българските закони. Възможността да се приложи законът на молещата страна беше изрично предвидена с чл. 8 [Процедура] от Втория допълнителен протокол към ЕКВНПВ. По силата на тази разпоредба, без оглед на предписаното в чл. 3 от Конвенцията, ако в следствена/съдебната поръчка са посочени форма или ред, необходими по законодателството на молещата страна, дори когато не са законодателно установени в замолената страна, последната изпълнява поръчката,

доколкото исканото действие не противоречи на основни принципи на нейното право, освен ако този протокол предвижда друго.

5.2. Дори когато следствената/съдебната поръчка се изпълнява по правото на Р. България като замолената държава, това не изключва участието на лица от молещата държава. Напротив, съгласно чл. 476, ал. 1, изр. III НПК и чл. 4 от ЕКВНПВ, при изрично искане от молещата страна замолената посочва датата и мястото на изпълнение на поръчката. При съгласие на Р. България като замолената страна могат да присъстват длъжностни и други заинтересувани лица. Исканията за тяхното присъствие не бива да бъдат отхвърляни, когато чрез присъствие им оказаната помощ би съответствала в по-висока степен на нуждите на молещата страна и така би отпаднала необходимостта от допълнителни искания за помощ. Искането за присъствие на защитата в частност не следва да се отхвърля в случай, че съдът в молещата страна изобщо не би приел събраните доказателства, ако процесуален представител на подсъдимия е нямал възможността да присъства на следствените действия.

Когато искането за присъствие на длъжностни и други заинтересувани лица от молещата държава бъде удовлетворено, големият проблем тук е дали тяхното участие се свежда само до пасивно присъствие или те могат още, в зависимост от получаваните резултати, да правят допълнителни искания – за едно или повече изцяло нови следствени действия или поне за допълване на вече поисканите следствени действия. Такива искания могат да бъдат: да се постави нов въпрос за искан разпит или нова задача на вещото лице за искана експертиза.

Това са въпроси, които следва да бъдат разрешени по уговорка между страните, ако и доколкото тя изобщо би била приемлива по доказателственото право на молещата държава. Затова е най-добре проблемът да бъде решен по нормативен път. За пример може да послужи чл. 10, ал. 4 от Договора между Австралия и Индонезия за взаимопомощ по наказателни дела. Тази алинея визира най-често изпълняваните следствени действия - разпитите. Според нея, “страните по наказателното производство в молещата държава, техните процесуални представители и нейните представители могат да присъстват и задават въпроси на разпитваното лице”.

5.3. Обикновено чуждата следствена/съдебна поръчка се изпълнява изцяло на територията на Р. България, а получените резултати се предават на молещата държава. Има обаче случаи, когато изпълнението на следствената/съдебната поръчка е

трансгранично. При това, за разлика от контролираната доставка например, резултатът от изпълнението се получава не в България като замолена държава, а пряко в молещата. Това става в случаите на разпит чрез видеоконференция или телефонна конференция.

Съгласно чл. 474, ал. 3 и 4 НПК, за нуждите на досъдебно производство молбата за разпит чрез видеоконференция или телефонна конференция се изпълнява от Националната следствена служба. За нуждите на съдебно производство молбата за разпит чрез телефонна конференция се изпълнява от равен по степен съд по местоживее на лицето, а за разпит чрез видеоконференция - от апелативния съд по местоживее на лицето. Компетентният български орган може да изиска молещата държава да осигури техническите средства за разпит. Разпитът се извършва пряко от съдебния орган на молещата държава или под негово ръководство в съответствие с нейното законодателство.

По прякото получаване на доказателства от чужбина разгледаните конференции приличат на съвместния екип за разследване и на разследването под прикритие в чужбина. При конференциите обаче доказателствата се добиват не само с непосредственото участие в процесуално-следствените действия на чуждите съдебни власти, но и на своя собствена територия. Затова провеждането на конференциите не създава проблем с наказателноправния статут на разследващите органи. Работейки само и изцяло на собствена територия, не се налага те да бъдат приравнявани по статут с разследващи органи в друга държава, както в случаите на съвместни екипи за разследване и на разследвания под прикритие в чужбина. За тези случаи чл. 21 [Наказателна отговорност на длъжностните лица] от Втория допълнителен протокол към ЕКВНПВ предвижда, че длъжностните лица на договаряща страна, където няма процесуално-следствени действия, биват третираны във връзка с престъпленията, извършени от или срещу тях, за длъжностни лица на страната, където се провеждат процесуално-следствените действия, освен ако участващите договарящи страни са се споразумели за друго.

6. Действието на българския НПК по място и изпълнението на следствените/съдебните поръчки

6.1. НПК на Р. България се прилага за всички наказателнопроцесуални актове и действия, които се извършват на българска територия – за нуждите на някакво наказателно дело или в изпълнение на чуждестранна следствена/съдебна поръчка. Това

негово териториално действие прилича на териториалното действие на НК на Р. България, който съгласно неговия чл. 3, ал. 1 се прилага за всички престъпления, а и за всякакви други релевантни обстоятелства, които настъпят на българска територия, включително онези, свързани с лица, които се ползват с имунитет срещу наказателно преследване.

Между действията на тези два кодекса по място обаче има и разлики. Докато приложимостта на НК на българска територия е абсолютна и не може да бъде изключена по никакъв начин, то същото не се отнася и до приложимостта на НПК на българска територия. Неговата приложимост може да бъде изключена в полза на чужд наказателнопроцесуален закон и в частност на процесуалния закон на молящата държава, чието искане за изпълнение на нейна следствена/съдебна поръчка е било удовлетворено от българските съдебни власти - чл. 8 [Процедура] от Втория допълнителен протокол към ЕКВНПВ. В такъв случай наказателнопроцесуалните актове и действия в изпълнение на чуждестранната поръчка, макар предприети на българска територия, се подчиняват на чуждия закон.

6.2. Наред с това НК на Р. България има и извънтериториална приложимост, която нито е изключение, нито зависи по някакъв начин от властите на онази държава, където той се прилага. Няма никакво значение в частност дали те също са криминализирали онова престъпление, извършено на тяхна територия, за което българският НК намира приложение. Така, нито едно от основанията за приложимост на НК (чл. 4 - 6) спрямо извършено в друга държава престъпление не изисква дори то да съставлява престъпление и по нейното право. Обратното важи за извънтериториалната приложимост на българския НПК. За да се стигне до неговото прилагане в друга държава, което има смисъл само при изпълнение на допуснатата от нея българска следствена/ съдебна поръчка, нужно е нейните власти да са дали своето съгласие за това. За разлика например от чл. 57.3, "d" от Римския статут на Международния наказателен съд, който при липса на сътрудничество от страна на замолената държава позволява на неговите разследващи органи да събират пряко доказателства на нейна територия, и то по собствените си процесуални правила, българското право не дава такава възможност.

Следователно кой и как ще събира доказателства се определя от правото на държавата, на чиято територия те се събират. Когато доказателствата се събират за

нейно наказателно производство, приложимо е винаги и само собственото ѝ процесуално право. Поначало същото важи и за случая, когато доказателствата се събират в изпълнение на чуждестранна следствена/ съдебна поръчка, щом това става пак на нейна територия. В този случай обаче няма пречки да се приложи процесуалното право на молещата държава, ако по нейно изрично искане замолената държава се съгласи.

LETTER ROGATORY

Prof. Anton Girginov, Ph.D.
(Summary)

The article is dedicated to letters rogatory, the basic means of obtaining valid evidence from abroad. The author compares this method with other methods of international judicial cooperation in criminal matters and with law enforcement requests for information on alleged criminal offences as well. He also explains the Bulgarian procedures for incoming and outgoing letters rogatory and takes a look at some necessary legislative innovations in response to modern crime. Specific attention is paid to applicable Council of Europe instruments, especially the Second Additional Protocol to European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters.